

Економіка та управління підприємствами

УДК 338.31

Пилипенко Вячеслав Валентинович

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет

Пилипенко Вячеслав Валентинович

кандидат экономических наук, доцент

Сумский национальный аграрный университет

Pylypenko Viacheslav

PhD in Economics, Associate Professor

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0001-5995-013X

Литовка Ірина Сергіївна

студентка

Сумського національного аграрного університету

Литовка Ирина Сергеевна

студентка

Сумского национального аграрного университета

Lytovka Iryna

Student of the

Sumy National Agrarian University

ORCID: 0000-0002-3095-728X

**ОЦІНКА ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПІДПРИЄМСТВА
ОЦЕНКА ЖИЗНЕСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСЬКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
ПРЕДПРИЯТИЯ**

EVALUATION VIABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Анотація. В статті розглянуто та систематизовано фактори, що впливають на життєздатність сільськогосподарського підприємства (зовнішні: економічні, політичні, правові, технологічні, кліматичні, соціально-демографічні, ринкові) і внутрішні чинники (фінансово-економічні, матеріально-технічні, виробничо-технологічні, кадрово-інтелектуальні, інноваційно-екологічні), що дозволило обґрунтувати відмінності в параметрах оцінки життєздатності сільськогосподарського підприємства і на цій основі вибудувати трьохвекторну модель оцінки життєздатності підприємства для цілеспрямованого пошуку можливих шляхів підвищення рівня його життєздатності.

Побудований алгоритм оцінки життєздатності підприємства, що включає оцінку динаміки показників, їх факторний аналіз і визначення стану життєздатності, який дозволяє не тільки оцінити поточний стан, а й спрогнозувати перспективний розвиток, що дає можливість підприємству своєчасно виявляти відхилення та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в можливості використання отриманих теоретичних і методичних положень в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств для забезпечення їх життєздатності за допомогою застосування у практичній діяльності оцінки параметрів, що визначають життєздатність підприємства, як інструменту управління життєздатним розвитком.

Ключові слова: економічна ефективність, розвиток, життєздатність підприємства

Аннотация. В статье рассмотрены и систематизированы факторы, влияющие на жизнеспособность сельскохозяйственного предприятия (внешние: экономические, политические, правовые, технологические, климатические, социально-демографические, рыночные) и внутренние факторы (финансово-экономические, материально-технические, производственно-технологические, кадрово-интеллектуальные, инновационно-экологические), что позволило обосновать различия в параметрах оценки жизнеспособности сельскохозяйственного предприятия и на этой основе выстроить трехвекторную модель оценки жизнеспособности предприятия для целенаправленного поиска возможных путей повышения уровня его жизнеспособности.

Построен алгоритм оценки жизнеспособности предприятия, включая оценку динамики показателей, их факторный анализ и определение состояния жизнеспособности, который позволяет не только оценить текущее состояние, но и спрогнозировать перспективное развитие, что дает возможность предприятию своевременно выявлять отклонения и принимать обоснованные управленческие решения.

Практическое значение полученных результатов проведенного исследования заключается в возможности использования полученных теоретических и методических положений в практической деятельности сельскохозяйственных предприятий для обеспечения их жизнеспособности посредством применения в практической деятельности оценки параметров, определяющих жизнеспособность предприятия, как инструмента управления жизнеспособным развитием.

Ключевые слова: экономическая эффективность, развитие, жизнеспособность предприятия.

Summary. *The article examines and systematizes factors affecting the viability of an agricultural enterprise (external: economic, political, legal, technological, climatic, socio-demographic, market) and internal factors (financial and economic, material and technical, production and technological, personnel and intellectual, innovative and environmental), which made it possible to substantiate the differences in the parameters for assessing the viability of an agricultural enterprise and, on this basis, build a three-vector model for assessing the viability of an enterprise for a targeted search for possible ways to increase its viability.*

An algorithm for assessing the viability of an enterprise has been built, including an assessment of the dynamics of indicators, their factor analysis and determination of the state of viability, which allows not only assessing the current state, but also predicting future development, which makes it possible for the enterprise to timely identify deviations and make informed management decisions.

The practical significance of the obtained results of the study lies in the possibility of using the obtained theoretical and methodological provisions in the practical activities of agricultural enterprises to ensure their viability through the application in practice of evaluating the parameters that determine the viability of an enterprise as a tool for managing sustainable development.

Key words: *economic efficiency, development, enterprise viability.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання для сільськогосподарських підприємств виникла необхідність виявляти загрози його діяльності і способи подолання загроз на всіх етапах життєвого циклу, обґрунтовувати шляхи розвитку, при яких забезпечується надійність виробничих параметрів і економічних показників. Це в підсумку зумовило потребу підприємства в оцінці своєї життєздатності. Але існує протиріччя між потребою в оцінці життєздатності і відсутністю

достатнього для цього науково-методичного забезпечення, що враховує сучасні умови і особливості господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів життєздатності виробничо-економічних та соціально-економічних систем присвячені наукові праці сучасних науковців таких, як Є. Андрющенко [3], А. Бакурова [6], С. Бір [1], Т. Гамма [7], Ю. Лисенко [2], В. Молла [7], Л. Сергєєва [6], І. Федотова [10] та ін. Однак при значній наявності наукових розробок з даної проблеми, ряд питань, що стосуються особливостей оцінки життєздатності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання, продовжують залишатися недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є обґрунтування методичного підходу до оцінки та прогнозування життєздатності сільськогосподарського підприємства.

Виклад основного матеріалу. В умовах нестабільності ринкового середовища кожне підприємство мусить визначати своєчасно найсуттєвіші чинники, як зовнішні, так і внутрішні, що впливають на їх діяльність і взагалі на життєздатність господарюючого суб'єкта. Вперше термін «життєздатна система» застосував кібернетик Стаффорд Бір, який розробив концепцію нового наукового напрямку – модель життєздатної системи (VSM – Viable System Model). На його думку життєздатною є система, яка організована таким способом, щоб відповідати вимогам щодо виживання в умовах, які постійно змінюються [1].

Розвиток концепції життєздатності на теренах України відбувається в двох напрямках. З точки зору Ю. Лисенко життєздатність – це можливість функціонування економічної системи протягом необмеженого періоду часу в умовах дії збурюючих факторів при прийнятному рівні ефективності [2]. На думку Л. Сергєєвої «життєздатна система – це

система, що здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування» [3].

Життєздатність підприємства нерозривно пов'язана із його економічно-безпечним розвитком, оскільки безпека підприємства визначає його життєздатність, яка в свою чергу відображає здатність протистояти різноманітним загрозам [4].

На нашу думку, на життєздатність підприємства впливають також галузеві особливості. Сільське господарство відноситься до специфічної сфери економічної діяльності, оскільки основним засобом виробництва є земля, а у виробничому процесі приймають участь живі організми, що зумовлює вплив на ефективність господарювання не лише соціально-економічних факторів, а й природних. Тому неодмінною умовою життєздатності сільськогосподарського підприємства є ефективне землекористування на основі екологічно безпечного розвитку і з урахуванням природної компоненти.

Сільське господарство відноситься до найбільш конкурентних галузей економіки, яке не має змоги дуже швидко змінювати структуру виробництва у відповідь на зміну ринкової кон'юнктури через особливості виробничого процесу та необхідність дотримання сівозмінних вимог [5].

Отже, під життєздатністю сільськогосподарського підприємства слід розуміти його здатність зберігати фінансово-економічну стійкість на основі ефективного використання природно-виробничого потенціалу та витримувати конкуренцію на ринку в умовах мінливості та нестабільності.

Головна проблема при проведенні оцінки життєздатності підприємства полягає у визначенні відповідної системи показників. У визначенні Л. Сергєєвої та А. Бакурової життєздатна система – це система, що здатна нескінченно довго зберігати й підтримувати самостійне існування. На їх думку, оцінка життєздатності системи G є функцією оцінок стійкості Y , що характеризує взаємодію системи із середовищем;

надійності N , що характеризує внутрішні сили системи; та живучості T , що характеризує потенціал системи, який спрямований на розвиток: $G=f(Y, N, T)$ [6].

Особливе місце життєздатності обумовлено основними компонентами (ознаками), що для неї характерні: платоспроможність, фінансова стійкість, ділова активність, інтенсивність використання ресурсів, конкурентоспроможність, а також сутнісною природою головних економічних категорій: прибутку, фінансів, кредиту, котрі виступають її фундаментом [7].

Отже, більшість науковців ототожнюють поняття життєздатності із категорією фінансової стійкості та прибутковості. Але, це лише в деякій мірі відображає дійсність. Життєздатність підприємства передбачає взаємодію як внутрішніх факторів впливу: величини природно-виробничого потенціалу, ефективності використання ресурсів, рівня менеджменту на підприємстві та ін., так і зовнішніх: вплив державної економічної політики, взаємодія з контрагентами на ринку, інвестиційний клімат в країні та галузі і т.п. вплив зовнішніх факторів впливу проявляється у показниках конкурентоспроможності, оскільки вони інтегрують в собі різноманітні аспекти взаємодії зовнішнього середовища і підприємства [8].

На нашу думку, визначення життєздатності підприємства з позиції ресурсного підходу відображає більшою мірою внутрішнє середовище підприємства, його здатності вести ефективну виробничу діяльність в поточний момент при нестабільності зовнішнього середовища, появі зовнішніх і внутрішніх економічних погроз. В сучасних умовах ринкових відносин взаємодія з зовнішнім середовищем, врахування його впливу може відігравати вагомий роль у розвитку підприємства. Поняття життєздатності підприємства, як ми вважаємо, має містити по-можливості такі характерні риси, за якими можна буде судити про ймовірність

успішного довгострокового функціонування підприємства в майбутньому [9].

Володіючи рядом характеристичних ознак, таких як латентна природа, прогнозний характер, обумовленість майбутніми умовами, залежність від величезного числа різноманітних факторів, життєздатність підприємства є багатопланою, синтетичною властивістю підприємства і надзвичайно складним об'єктом для оцінки.

Виходячи з цього, ми вважаємо можливим запропонувати модель оцінки життєздатності для сільськогосподарських підприємств. В даному випадку, нами розглядається модель, яка ґрунтується на трьох векторних рівнях:

- ✓ стійкості, який визначається через показники, що оцінюють фінансовий стан підприємства;
- ✓ конкурентоспроможності, який показує конкуренту позицію підприємства у порівнянні із середньогалузевими значеннями;
- ✓ розвитку, який характеризує наявний потенціал та ступінь його використання.

Важливе значення мають вибір конкретних показників та методичний підхід щодо їх розрахунку.

Серед великої кількості показників, що використовують для характеристики фінансового стану підприємства ми обрали п'ять основних: коефіцієнт фінансової незалежності, який показує частку власних ресурсів в загальній сумі активів; коефіцієнт платоспроможності, який показує, яку частку поточних зобов'язань підприємство здатне покрити грошовими коштами; коефіцієнт швидкої ліквідності, який показує, яку частку поточних зобов'язань підприємство здатне покрити в короткостроковому періоді за рахунок швидкоореалізуємих активів; коефіцієнт фінансової стійкості, який показує співвідношення власного та залученого капіталу; та коефіцієнт співвідношення реальних активів і

вартості майна, який показує яка частка активів є реальними, а отже приймає безпосередню участь у виробничому процесі.

Серед багатьох показників, які використовують для визначення рівня конкурентоспроможності ми виділили шість основних: ефективність використання головного ресурсу – землі (обсяг продукції, величина грошового доходу та прибутку в розрахунку на 1 га), ефективність використання трудових ресурсів (продуктивність праці та середньомісячна зарплата 1 працівника) та ефективність використання матеріальних ресурсів (величина матеріальних ресурсів в розрахунку на 1 грн виробленої валової продукції). Решта показників, на нашу думку є або менш значимими, або похідними від цих основних. По кожному показнику на основі індексного підходу [10] визначається співвідношення значень підприємства та середньогалузевих. Отриманий коефіцієнт дозволяє визначити рівень конкурентоспроможності по даному параметру.

Показники, що характеризують розвиток підприємства, на нашу думку, повинні відображати забезпеченість основними ресурсами та ефективність їх використання. Зрозуміло, що чим більше використовується показників, тим точніше буде оцінка. Проте, частина показників є взаємозалежні (наприклад фондівдача та фондоемність), а частина має несуттєве значення для більш точної оцінки. Тому, ми вважаємо що для адекватної оцінки достатньо буде використання найбільш важливих: фондозабезпеченості землі та фондоозброєності праці (які характеризують рівень забезпеченості та взаємозв'язку основних ресурсів – землі, праці та капіталу) а також землевіддачі (виробництво валової продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь), фондівдачі та продуктивності праці, які характеризують ефективність використання наявного потенціалу.

Життєздатність підприємства не є статичною категорією. Сучасна економіка є надзвичайно динамічною і її учасники приймають рішення в умовах турбулентності, викликаній різноманітними соціально-

економічними та політичними факторами. Тому для кожного господарюючого суб'єкта важливо здійснювати постійний моніторинг власної життєздатності, а це передбачає її оцінку в динаміці. Саме такий підхід своєчасно вказує на появу як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку, що є підставою для прийняття відповідних адекватних управлінських рішень.

Методичний підхід до динамічної оцінки життєздатності сільськогосподарського підприємства базується на розрахунку відповідних індексів по кожному вектору моделі (як часткових, так і комплексних), а потім на їх основі визначення інтегрального індексу життєздатності.

Порядок розрахунку часткових індексів по кожному вектору (1).

$$I_i^v = \frac{\Pi_t^i}{\Pi_B^i}, \text{ де} \quad (1)$$

I_i^v – індекс i -го показника v -го вектору;

Π_t^i – значення i -го показника в поточному році;

Π_B^i – значення i -го показника в базовому році.

Після розрахунку часткових індексів по даному вектору, розраховується по кожному року комплексний індекс даного вектору на основі середньгеометричної (2).

$$I_V = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n I_i^v}, \text{ де} \quad (2)$$

I_V – комплексний індекс v -го вектору

Завершальним етапом є розрахунок інтегрального індексу життєздатності на основі середньозваженої арифметичної з урахуванням вагомості кожного вектору (3)

$$I_{\text{ж}} = I_p * a_p + I_c * a_c + I_k * a_k, \text{ де} \quad (3)$$

$I_{\text{ж}}$ – інтегральний індекс життєздатності;

I_p, I_c, I_k – комплексні індекси по векторам: розвитку, стійкості та конкурентоспроможності відповідно;

a_p, a_c, a_k – вагові коефіцієнти вагомості по векторам: розвитку, стійкості та конкурентоспроможності відповідно;

$$a_p + a_c + a_k = 1$$

Вагові коефіцієнти визначаються на основі експертних оцінок важливості кожного вектору з використанням правила Фішберна (4).

$$I_{ж} = I_p * 0,5 + I_c * 0,25 + I_k * 0,25 \quad (4)$$

Використовуючи вищенаведений методичний підхід, було розраховано комплексні індекси векторів розвитку, стійкості та конкурентоспроможності, а також інтегральний індекс життєздатності на одному із сільськогосподарських підприємств Сумської області за період 2015-2019рр. На основі проведеної оцінки було зроблено прогноз зміни індексу життєздатності на наступні 2 роки, з використанням пакету прикладних програм MS Excel.

Були спрогнозовані значення індексів по кожному вектору з використанням сценарного підходу. Після цього з використанням формули (4) був розрахований інтегральний індекс життєздатності.

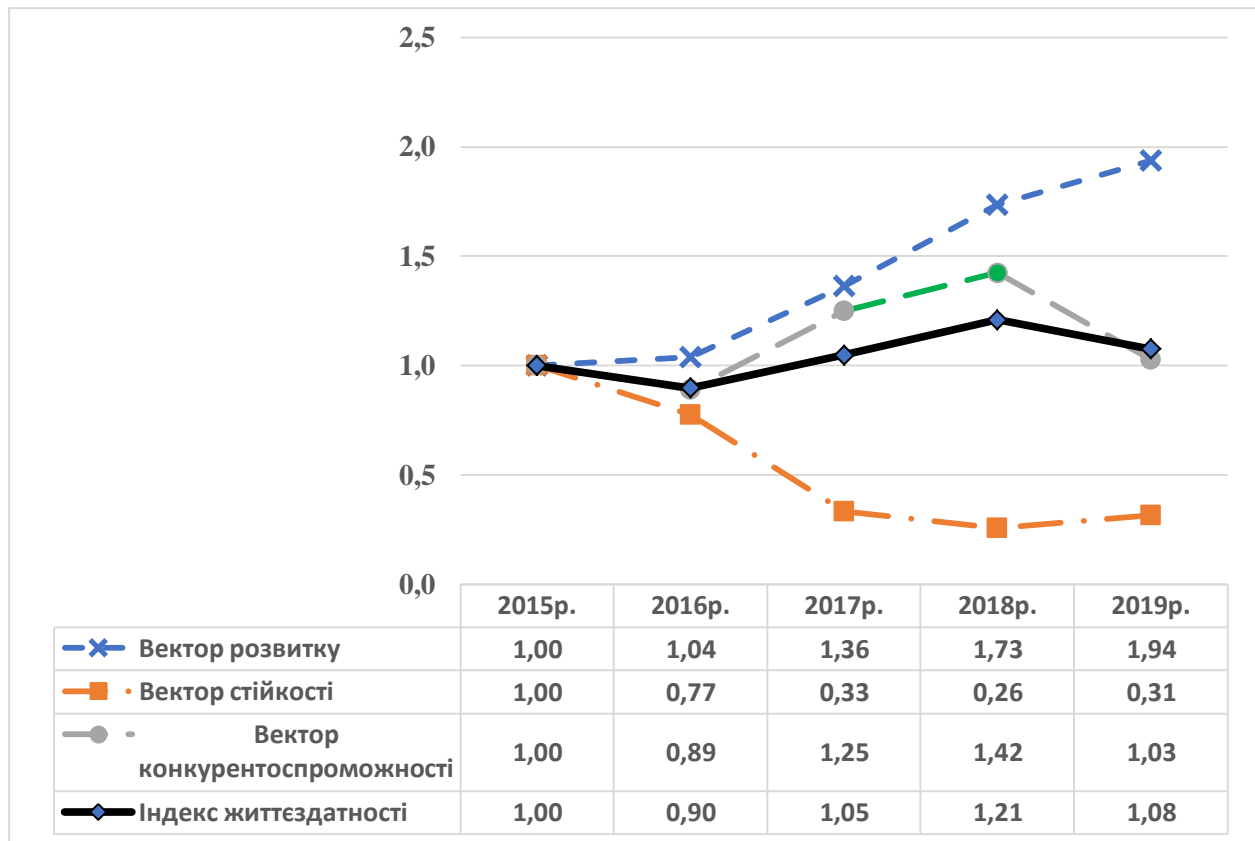

Рис 1. Динаміка індексу життєздатності та його складових

Джерело: розробка авторів

Прогнозні значення індексу життєздатності наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Прогнозні значення індексу життєздатності за різних сценаріїв

Сценарії	2019р.(факт)	2020р.	2021р.
Базовий	1,08	1,26	1,35
Песимістичний	1,08	1,01	1,10
Оптимістичний	1,08	1,51	1,62

Джерело: розробка авторів

Прогнозні розрахунки показали, що за найбільш реальним – базовим – сценарієм життєздатність підприємства буде зростати, але це не повинно заспокоювати керівництво та спеціалістів, а навпаки спонукати їх до пошуку шляхів реалізації оптимістичного сценарію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, побудований алгоритм оцінки життєздатності підприємства, що включає

оцінку динаміки показників, їх факторний аналіз і визначення стану життєздатності, який дозволяє не тільки оцінити поточний стан, а й спрогнозувати перспективний розвиток, що дає можливість підприємству своєчасно виявляти відхилення та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Перспектива подальших досліджень полягає в уточненні набору показників, що використовуються для оцінки життєздатності за векторами розвитку, стійкості та конкурентоспроможності.

Література

1. Стэффорд Бир. Мозг фирмы. URL: <https://docplayer.ru/35995750-Stefford-bir-mozg-firmy.html>
2. Методология моделирования жизнеспособных систем в экономике: [монография] / Ю.Г. Лысенко, В.Н. Тимохин, Р.А. Руденский [и др.]. Донецк: Юго-Восток ЛТД, 2009. 350 с.
3. Андрущенко І. Є. Узагальнення показників життєздатності промислового підприємства // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 14. С. 116-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_14_28.
4. Пилипенко Н. М. Основні засади формування системи забезпечення економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. // Ефективна економіка. 2019. № 1. DOI: [10.32702/2307-2105-2019.1.43](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.1.43)
5. Pylypenko Nadiia M., Pylypenko Viacheslav V., Kuchkova Kristina O. Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competition's Conditions // Journal of Advanced Research in Law and Economics, [S.l.], dec. 2019. V. 9. No. 8. PP. 2774-2789. ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>

6. Сергєєва Л.Н., Бакурова А.В. Концепція моделювання стійкості життєздатності соціально-економічних систем // Економічна кібернетика. 2009. №2. С. 54-67.
7. Молла М. Г., Гамма Т. М. Концептуальні положення формування стратегії життєздатності підприємства // Економіка підприємства в умовах ринкових перетворень: монографія / за ред. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2010. С. 348-356.
8. Пилипенко Н. М., Прядка С. І. Конкурентоспроможність як чинник економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2019. №10. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5256>
9. Федотова І.В. Методичні основи оцінки життєздатності підприємств Економіка АПК. 2020. № 7. С. 77-83.
10. Pylypenko N., Klietsova N. & Stoianenko I. An empirical analysis of competitiveness factors of the region's agrarian sector // Baltic Journal of Economic Studies. December 2019. Vol. 5. No. 5. PP. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135>

References

1. Stefford Bir. Mozg firmy. URL: <https://docplayer.ru/35995750-Stefford-bir-mozg-firmy.html>
2. Metodologhyja modelyrovanyja zhyznesposobnykh system v ekonomyke: [monoghrafyja] / Ju.Gh. Lыsenko, V.N. Tymokhyn, R.A. Rudenskyj [y dr.]. Doneck: Jugho-Vostok Ltd, 2009. 350 s.
3. Andriushhenko I. Je. Uzagaljnennja pokaznykiv zhyttjezdatnosti promyslovogho pidpryjemstva // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment. 2015. Vyp. 14. S. 116-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_14_28

4. Pylypenko N. M. Osnovni zasady formuvannja systemy zabezpechennja ekonomichno-bezpechnogho rozvytku siljsjkoghospodarsjkogho pidpryjemstva. // Efektyvna ekonomika. 2019. # 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.43
5. Pylypenko Nadiia M., Pylypenko Viacheslav V., Kuchkova Kristina O. Competitive Advantages of Agricultural Enterprises from the Perspective of the Analysis of the Competition's Conditions // Journal of Advanced Research in Law and Economics, [S.l.], dec. 2019. V. 9. No. 8. PP. 2774-2789. ISSN 2068-696X. URL: <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/4144>.
6. Serghjejeva L.N., Bakurova A.V. Konceptija modeljuvannja stijkosti zhyttjezdatnosti socialjno ekonomichnykh system // Ekonomichna kibernetika. 2009. #2. S. 54-67.
7. Molla M. Gh., Ghamma T. M. Konceptualjni polozhennja formuvannja strateghiji zhyttjezdatnosti pidpryjemstva // Ekonomika pidpryjemstva v umovakh rynkovykh peretvorenj: monohrafija / za red. O. Gh. Jankovogho. Odesa: Atlant, 2010. S. 348-356.
8. Pylypenko N. M., Prjadka S. I. Konkurentospromozhnistj jak chynnyk ekonomichno-bezpechnogho rozvytku siljsjkoghospodarsjkogho pidpryjemstva // Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Internauka». Serija: «Ekonomichni nauky». 2019. #10. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5256>
9. Fedotova I.V. Metodychni osnovy ocinky zhyttjezdatnosti pidpryjemstv Ekonomika APK. 2020. # 7. S. 77-83.
10. Pylypenko N., Klietsova N. & Stoianenko I. An empirical analysis of competitiveness factors of the region's agrarian sector // Baltic Journal of Economic Studies. December 2019. Vol. 5. No. 5. PP. 128-135. doi: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-5-128-135>